

УДК 101:37.01+37.032

Т. О. Кравченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

СУЧАСНА МЕДІАОСВІТА ЯК НОВИЙ ЕТАП У РОЗВИТКУ ОСВІТИ

У статті розкривається сутність сучасного етапу розвитку освіти, акцент зроблений на дослідженні сучасного стану розвитку освіти – медіаосвіти, яка є наслідком активного впровадження в життя суспільства практики високих наукомістких технологій, переходом суспільства до мережевого типу взаємодії та залученням людей до мережевих спільнот, широким поширенням ЗМІ та необхідності у медіаграмотності. Сучасна медіаосвіта розглядається з філософської точки зору та звертається увага на вплив медіаосвіти на розвиток особистості, а також недоліки та переваги висвітленого напрямку розвитку сучасної освіти.

Ключові слова: інформаційно-мережева парадигма, освіта, мережа Інтернет, інформаційно-комунікативні технології, медіаосвіта, медіаграмотність.

На сучасному етапі розвитку планетарної цивілізації спостерігається активний розвиток високих наукомістких технологій (Hi-Tech і Hi-Hume), а також активного поширення набувають процеси інформатизації, дигіталізації, комп'ютеризації тощо. Сьогодні інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), які входять до комплексу конвергентних високих наукомістких технологій, набувають все більшого розвитку, а результати їх впровадження приголомшують. Ставиться питання про вплив ІКТ на розвиток суспільства (охоплюючи всі сфери), особистості, трансформацію її духовності та місця в світі, усвідомлення себе. Перш за все вплив виявляється в освітній сфері, що призводить до трансформації навчальних планів і програм, методики та принципів проведення занять, а також всієї системи освіти в цілому.

Останнім часом все частіше зустрічаються такі поняття, як «мережева освіта», «медіаосвіта», «медіаграмотність», які, власне, і характеризують сучасний стан освіти в світі і в Україні, зокрема. *Метою статті* є розкриття сутності медіаосвіти як сучасного напрямку розвитку освіти.

На сучасному етапі розвитку науки, трансформації її до стану меганауки та практики впровадження меганаукових практик спостерігається процес активної взаємодії особистостей, включення їх до мережевої взаємодії (завдяки активному розвитку високих наукомістких технологій Hi-Tech і Hi-Hume та практичного їх застосування, що активно спостерігається в розвитку мережі Інтернет) та провадження активної життєвої позиції кожного члена сучасного інформаційного суспільства, формою організації якого на сучасному етапі

виступає мережевий тип взаємодії. На нашу думку, більш доречноше говорити про інформаційно-мережеве суспільство (або ж мережеве), адже інформація є змістовою формою мережі, вони являють собою діалектику форми і змісту та виступають як єдине ціле.

Поняття мережевого суспільства все частіше фігурує в працях філософів, соціологів та науковців, присвячених сучасній постіндустріальній епосі, таких як О. Бард, Я. Зодерквіст, І. Девтеров, М. Кастельс, О. Назарчук та ін. Соціальна мережева структура характеризується наступними ознаками: ієрархія в ній децентралізована (виникає феномен «розщепленого лідерства»); спеціалізація і, відповідно, відповідальність учасників широка; неформальні відносини частіше навіть важливіші, ніж формальні. Часто мережева організація не має структурних підрозділів усередині себе, оскільки є єдиною цілісністю.

Значне розширення та поширення мереж, масштаби їх використання призводять до того, що люди, об'єднуючись мережами, стають членами нового типу суспільства – мережевого. Під мережевим суспільством О. В. Назарчук розуміє виникнення «абсолютно нової якості соціальної комунікації, яка стрімким чином трансформує інститути і практики сучасного суспільства» [7, 61]. Отже, поняття мережевого суспільства позначає новий підхід до вивчення соціальних явищ, що знаходиться на стику інформатики та соціології, тому що в основі концепції мережевого суспільства лежить уявлення про інформацію як знання. Соціальна дійсність сучасного соціуму перетворюється в медіареальність. У свою чергу, І. Девтеров розглядає мережеве суспільство і вважає його «більш динамічною організаційною моделлю соціальної реальності. Інтенсифікація обміну інформацією дозволила освоювати нові форми соціальної диференціації, конструювання, кооперації і співпраці» [2, 15]. Даний тип суспільства відповідає швидким темпам змін, які характеризують суспільство і зокрема людину, яка прагне до змін у власній тілесності та духовності.

Цифрові мережі створюють інформаційно-технологічну основу мережевого інформаційного суспільства, період зародження якого розпочався з кінця 1960-х – початку 1970-х років. Революційний вплив ІКТ та мережевих технологій найбільш виразно розкривається завдяки комерціалізації Інтернету і посилюється за рахунок історичного резонансу, який створюється такими процесами, як інтернаціоналізація, глобалізація та інтеграція світової економіки, модернізація. Розширюються можливості для комунікації і це створює передумови для нової організації суспільства. «По мірі розширення мережі Інтернет і мобільної телефонії цілі сфери людської діяльності стрімко переносяться в поле дистанційної комунікації. Змінюється звичний порядок взаємодії як на рівні інститутів, так і на рівні індивідів, що беруть участь в інтеракціях, тобто нові технології перетворюються на основу системи комунікацій сучасного суспільства» [10, 90]. Інтернет-технології стають основою нового, інформаційно-мережевого суспільного ладу. Значну роль в цьому

процесі відіграють мережеві співтовариства.

Мережеве співтовариство (спільнота) – це група індивідів, які взаємодіють між собою, спілкуються і ведуть спільну діяльність за допомогою комп'ютерних мережевих засобів. Вказані спільноти об'єднують людей за різними ознаками – спільність інтересів, місце роботи, віросповідання тощо. Серед найбільш яскраво виражених можна виділити наступні: а) наукові мережеві спільноти (професійні мережеві спільноти або об'єднання людей, що належать до однієї спеціальності); б) позанаукові мережеві спільноти – об'єднання людей за сферою інтересів і за приналежністю до певної субкультури, гендеру, статевої орієнтації та ін.

Мережеві співтовариства, об'єднуючись, призводять до виникнення інформаційно-мережевого суспільства, найважливішу роль у формуванні якого відіграє становлення мережевих спільнот в мережі Інтернет, в якому відбувається віртуалізація соціальних інститутів і суспільних відносин.

При аналізі впливу мережевих технологій на соціум найголовнішого значення набуває мережа Інтернет, яка пронизує всі сфери суспільства як на локальному, регіональному, так і на більш масштабному, загальному, всесвітньому рівні. На локальному рівні користувачі мережі обмінюються між собою файлами, інформацією, вступають в процес комунікації (чати, форуми). На більш високому, глобальному рівні вони отримують вже більше можливостей комунікації і в пошуку інформації, стаючи законодавцями мережевого простору. Найважливішим завданням стає задоволення широкого кола інтересів і потреб кожної людини, що може бути здійснене за допомогою віртуального мультимедійного простору Інтернет, який пронизує всі сфери життєдіяльності соціуму.

Необхідно звернути увагу на розвиток сфери освіти в сучасному світі та тенденції її розвитку.

По-перше, глобалізація вимагає переходу до мережевих систем освіти та організації шкільного життя. Школа виходить за межі власних стін, освітнім середовищем для кожного учня може бути весь світ. Викладачі та кращі школи можуть розширювати свій науковий потенціал, взаємодіючи з провідними організаціями, іншими навчальними закладами тощо.

По-друге, модернізація освітнього процесу відбувається завдяки комп'ютеризації та інформатизації. Дані процеси охоплюють і всі сфери життя сучасної людини.

По-третє, освіта набуває статусу безперервної, перетворюється на фактор життєвого успіху. Вікові межі освіти фактично зникають – люди навчаються й удосконалюються протягом усього життя.

По-четверте, ефективні освітні системи спираються на індивідуальні траєкторії та інтегровані методи навчання. Надається перевага диференційованому та особистісно-орієнтованому навчанню [4, 78]. Вказані тенденції розглядалися нами в контексті мережевої освіти, а так як, на наш

погляд, сучасна освіта знаходиться під впливом інформаційно-мережевої парадигми, то дані тенденції характерні для всієї системи освіти взагалі і предметним полем філософії освіти як галузі наукового знання.

Освіта набуває змін і повинна відповідати запитам суспільства і кожної окремої особистості. Постає питання про формування нової творчо-гуманітарної особистості, вихованої на ідеях ноосферної цивілізації, що передбачає гармонійну взаємодію з оточуючим середовищем. Тому набуває актуальності питання про зміну системи освіти, формування парадигми та стратегії освіти, перехід її на вищий щабель свого розвитку. Останнім часом виникають найрізноманітніші концепції розвитку освіти XXI століття і всі вони є досить обґрунтованими і мають право на існування, адже розглядають освіту в усіх її проявах та у прогностичному стані. Але все ж таки заслуговує на увагу такий напрям, як медіаосвіта.

Поняття «медіаосвіта» сьогодні є не досить розробленим і увага йому приділяється, власне, останнім часом все частіше, адже розвиток високих наукомістких технологій охоплює сферу освіти та кардинально трансформує її таким чином, щоб вона відповідала запитам суспільства та кожної окремої особистості. Ідеологію медіаосвіти розроблено такими дослідниками, як Р. Барт, М. Маклюен, А. Моль, О. Федоров, С. Френе та ін., але, тим не менш, сьогодні в Україні у вітчизняній педагогіці та науці дане поняття не фігурує досить часто. Виділяють визначення поняття «медіаосвіта»: 1) напрям у педагогіці, який виступає за вивчення школярами масової комунікації; 2) навчання теорії та практичним навичкам опанування сучасними засобами масової комунікації; 3) процес освіти за допомогою та на основі засобів масової комунікації (медіа) та розвиток творчих, комунікативних здібностей особистості, критичного мислення, уміння інтерпретації, аналізу та оцінки та самостійного створення медіатексту; 4) процес розвитку та формування особистості за допомогою засобів масової комунікації тощо. Одразу виникає питання – що ж таке «масова комунікація»? Масова комунікація (англ. mass communication) – це «систематичне поширення повідомлень (через друк, радіо, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис) серед чисельно великих, розгалужених аудиторій з метою утвердження духовних цінностей і надання ідеологічного, політичного, економічного або організаційного впливу на оцінки, судження або поведінку людей» [6, 348], їх картину світу, а також світосприйняття, світобачення та світорозуміння. Під найвпливовішими засобами масової комунікації (ЗМІ) в даному випадку розуміються телебачення та мережа Інтернет. Що стосується мережі Інтернет, то вона дуже відрізняється від інших ЗМІ, тому що саме мережа є засобом комунікації і організації. Діючи в мережі, людина створює її зміст: межа між споживанням і виробництвом зникає. Людина є більше споживачем, ніж творцем комунікації. «Це означає, що ті, хто при владі при капіталізмі, гегемони

суспільного простору – політики, пропагандисти, проповідники всіх мастей – більше не є серйозними гравцями на полі ЗМІ» [1, 203–204]. Їх місце займають мережеві споживачі, які формують складну систему зворотних зв'язків, завдяки чому інформація повертається в обіг і, проходячи через безліч учасників, зазнає довгу чергу перетворень. У цьому і є сутність нескінченного процесу. Кожна людина може зробити значний внесок у розвиток мережі, збільшуючи кількість інформації та її зміст.

З активним розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, зростанням кількості інформаційних мереж, зростанням потреби у використанні мережі Інтернет та кількості її користувачів, відбувається збільшення росту мережевих спільнот. З'являється все більше наукових теорій і шкіл, які не мають єдиного фундаменту, але займаються єдиною проблематикою. Це призводить до множинності течій і варіантів розгляду однієї проблеми, «породжуючи умови, які ініціюють синергетичні (спільно виникаючі) процеси і збільшують ймовірність виникнення ефектів самоорганізації знання. Ці умови ведуть до утворення мережевої структури» [3, 20]. Відбувається взаємообмін інформацією між вузлами (мережевими науковими спільнотами), що призводить до зростання знання, його самоорганізації. У сьогоdnішньому світі виникнення синергетичного мережевого знання і утворення мережевих структур – процес активно досліджуваний. Але все ж таки існує хвилююче питання – кому належить мережа і хто контролює її контент, адже суспільство є активним користувачем мережі і повинні існувати певні органи, організації, які контролюють зміст інформації, її достовірність, істинність, а також легальність та відповідність. Власне це питання є хвилюючим при використанні ресурсів мережі Інтернет в освітніх цілях, адже сьогодні інформація та знання є найвищою цінністю в сучасному інформаційно-мережевому суспільстві. Д. Нейсбіт, досліджуючи проблему інформаційного суспільства та ролі інформації в ньому, зазначає: «у нашому новому інформаційному суспільстві час орієнтований у майбутнє. Це одна з причин, через що ми так їм цікавимося. Ми повинні навчитися передбачати майбутнє із сьогоднішнього. Коли ми зможемо це робити, тоді зрозуміємо, що тренд – це ще не рок. Ми зможемо вчитися у майбутнього точно так само, як колись вчилися в минулого» [8, 32]. З цього випливає, що освіта повинна бути спрямована на майбутнє і бути адаптованою до нього. Таку освіту А. Урсул назвав випереджаючою. У контексті даного поняття мова йде про людину з інноваційним типом мислення, культури і поведінки, яка може гнучко адаптуватися до мінливих умов життя, самостійно критично мислити, має високий рівень інформаційної культури, вміє бути комунікабельною, толерантною, самостійно розвиватися і самовдосконалюватися. Формування вище перерахованих якостей і умінь є головною метою в системі випереджаючої, або ж превентивної освіти. Провідними принципами тут виступають:

1) фундаментальність; 2) інноваційність; 3) безперервність; 4) інформатизація та комп'ютеризація; 5) гуманізація» [11, 154]. Також можна додати інші принципи освітньої стратегії: диференціація освіти; індивідуалізація; цілісність освіти; гуманітаризація освіти; демократичність; діяльнісність; креативність тощо. Всі ці принципи взаємозв'язані, але нас найбільше цікавить принцип інформатизації та комп'ютеризації, без чого на даний час важко уявити навчальний процес. Даний принцип у контексті інформаційно-мережевої парадигми та постіндустріального суспільства набуває особливого значення.

Комп'ютеризація є однією зі складових інтенсифікації навчання. «Діалог з комп'ютером встановлює відповідний ступінь розвитку внутрішньої мови і думки студента, його здатність до створення й осмислення зв'язків на основі запропонованої програми роботи» [11, 169]. За допомогою комп'ютера активізується логічна пам'ять і швидше здійснюється інтелектуалізація процесів запам'ятовування, збереження і відтворення інформації. Під впливом високих технологій в освіті більше уваги буде приділятися не отриманню абстрактних, відірваних від сьогодення знань, а вихованню, формуванню здібностей, які забезпечують успішну діяльність відповідно соціальним потребам нової цивілізації. Авторитетним джерелом знань виступають інформаційні технології.

Інформаційно-мережева парадигма, впливаючи на сферу освіти, змінює і світоглядні орієнтири людини. Так змінюються освітні цілі, спостерігається орієнтир на отримання інформації і здатність до комунікації, пріоритетними стають знання англійської мови і робота з комп'ютером, відбувається формування людини, здатної швидко орієнтуватися в мінливому світі і користуватися новинками практики високих технологій.

Однак існують негативні моменти впливу інформаційно-комп'ютерно-мережевих технологій і власне мережі Інтернет на процес навчання і впровадження медіаосвіти. Це, по-перше, полягає в збільшенні «частки самостійної роботи учня, роздробленості, мозаїчності його знань, небажанні отримати глибокі знання, а по-друге, в процесі он-лайн навчання відсутній безпосередній контакт учня і викладача, що є важливим в процесі навчання» [5, 19], адже однією із характерних рис масової комунікації є відсутність безпосереднього зв'язку між комунікатором і аудиторією в процесі спілкування. З одного боку, це дозволяє розширити аудиторію учнів, «стерти» усі географічні межі і отримати освіту в будь-якій точці планети та за будь-яких умов (стан здоров'я, неможливість виїхати за кордон тощо). З іншого боку, це сприяє поширенню індивідуалізації в суспільстві, відокремленні людей один від одного, зменшенні соціальних комунікацій та контактів у соціальній реальності тощо. Але, не зважаючи на це, можна виокремити і значні позитивні наслідки впливу засобів масової комунікації і, власне, мережі Інтернет на процес освіти та впровадження медіаосвіти:

- 1) формування в молоді критичного ставлення до медіа;

2) розвиток креативності та творчого мислення;

3) подолання інформаційної кризи, яка полягає в тому, що кількість існуючої інформації, важливої для вирішення будь-якої проблеми, настільки велика, що її майже неможливо досягнути повною мірою і відшукати в «океані інформації». У той же час постає питання про виникнення «фрагментарності», «кліповості» мислення, його уривчастості, але, з іншого боку, це дозволяє людині відкидати зайву інформацію і не витратити час на зайве;

4) навчання молоді адекватному сприйняттю ЗМІ, бути активним учасником медіа культури;

5) формування морально здорових норм поведінки і моральних цінностей;

6) формування раціонального уявлення про політику;

7) подолання медійної маніпуляції (лобіювання інтересів суспільства, недостовірної або викривленої інформації тощо), медіанасилля та жорстокості;

8) розширення освітніх можливостей, спілкування та культурного обміну;

9) медіаграмотність як сукупність навичок та вмінь, які дозволяють людям аналізувати, оцінювати та створювати повідомлення в різних видах медіа, жанрах та формах. Медіаграмотність дозволяє активним користувачам медіа аналізувати отриману інформацію з метою виявлення пропаганди, недостовірної та викривленої інформації, а також розуміти недоліки та переваги кожного медіа і створювати незалежні медіа.

Медіаосвіта сьогодні є досить перспективним напрямом в умовах глобалізації та модернізації інформаційного та освітнього простору та реформування системи освіти. Челишева І. В. та Михальова Г. В. виділяють наступні умови впровадження масової медіаосвіти [12, 49]:

1) визнання широкою громадськістю (в тому числі – педагогами, вихователями та батьками) необхідності медіаосвіти як компонента загальної освіти, а медіаграмотності (медіакомпетентності) – як складової загальної культури людини;

2) використання потенціалу інтегрованої, факультативної, спеціальної медіаосвіти в навчальних закладах та установах додаткової освіти;

3) тісна взаємодія всіх структур, які здійснюють медіаосвітню діяльність: навчальних закладів (шкіл, ВНЗ), установ додаткової освіти, культури і т. п., із існуючими науково-освітніми центрами;

4) здійснення систематичної роботи із вчителями шкіл і викладачами ВНЗ по реалізації медіа освітнього потенціалу і професійній педагогічній діяльності; надання педагогічному складу необхідного навчально-методичного (навчальні посібники, методичні матеріали і т. п.), технічного і програмного забезпечення (для створення відео- та медіатеки, кіноклубу тощо).

Практика впровадження медіаосвіти передбачає створення шкільних та студентських медіа клубів, організацію і проведення майстер-класів, семінарів для вчителів, відкритих занять для молодих викладачів та вчених з

медіаосвітньої тематики тощо.

Сьогодні активне впровадження медіаосвіти спостерігається у Великобританії, де медіаосвіта є компонентом формальної освіти, доступної для всіх дітей. В Україні система освіти останнім часом набуває великих змін, що зумовлено процесами модернізації та інтеграції, глобалізації та повсюдної інформатизації. Досвід медіаосвіти в нашій країні невеликий, але потребує підтримки та розвитку.

Таким чином, сучасна освіта розвивається швидкими темпами, що зумовлено швидким розвитком ІКТ у всьому світі, глобалізацією освіти, гармонізацією української та європейської системи освіти, розширенням міжнародних наукових контактів, впровадження мережевого типу організації суспільства, всіх його сфер, що охопило і систему освіти. Сьогодні впроваджується новий вектор розвитку освітньої галузі – медіаосвіта, яка «допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернета, допомагає їй краще зрозуміти мову медіакультури. Вона робить людину медіакомпетентною, тобто спроможною повноцінно сприймати, аналізувати, оцінювати (на базі розвиненого аналітичного мислення) твори медіакультури, використовувати різноманітні види медійної техніки, створювати та поширювати медіа тексти (в галузі преси, Інтернета, кіно тощо)» [9, 15] та бути спроможним подолати та уникнути негативного впливу медіа на людину та суспільство взагалі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бард А. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / Александр Бард, Ян Зодерквист. – СПб. : Стокгольмская школа экономики в СПб., 2004. – 252 с.
2. Девтеров І. В. Людина і суспільство у кіберпросторі : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Ілля Володимирович Девтеров. – Київ, 2012. – 35 с.
3. Зеленкова Т. В. О сетевой парадигме в психологии / Т. В. Зеленкова // Методология и история психологии. – 2007. – Том 2. – Выпуск 3. – С. 18 – 28.
4. Кравченко Т. О. Розвиток сучасної освіти в умовах інформаційно-мережевої парадигми / Т. О. Кравченко // Філософія науки: традиції та інновації. Науковий журнал. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – № 1 (11). – С. 75 – 84.
5. Кравченко Т. О. Становлення нової освіти в контексті інформаційно-мережевої парадигми / Т. О. Кравченко // Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 липня 2014 року). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2014. – С. 15 – 19.
6. Массовая коммуникация // Философский энциклопедический словарь. – М.: «Советская энциклопедия», 1983. – С. 348.

7. Назарчук А. В. Сетевое общество и его философское осмысление / А. В. Назарчук // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 61 – 75.

8. Нейсбит Д. Мегатренды / Д. Нейсбит; Пер. с англ. М. Б. Левина. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ЗАО НПП «Ермак», 2003. – 380 с.

9. Федоров А. В. Насколько в России необходимо медиаобразование школьников? / А. В. Федоров // Школьные технологии. – 2013. – № 4. – С. 14 – 17.

10. Фролова Е. В. Информатизация современного общества в ракурсе социально-философской рефлексии / Е. В. Фролова // Философия и социальные науки. – 2010. – № 4. – С. 90 – 95.

11. Цикін В. О. Філософія освіти: постнекласичний підхід: Монографія / В. О. Цикін, О. А. Наумкіна. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. – 232 с. (російською мовою).

12. Чельшева И. В. Массовое медиаобразование: перспективы взаимодействия России и Великобритании / И. В. Чельшева, Г. В. Михалева // Медиаобразование. – 2015. – № 4. – С. 42 – 54.

РЕЗЮМЕ

Кравченко Т. А. *Современное медиаобразование как новый этап в развитии образования.*

В статье раскрывается сущность современного этапа развития образования, акцент сделан на исследовании современного состояния развития образования – медиаобразовании, которое является следствием активного внедрения в жизнь общества практики высоких наукоемких технологий, переходом общества к сетевому типу взаимодействия и привлечением людей в сетевые сообщества, широким распространением СМИ и необходимости в медиаграмотности. Современное медиаобразование рассматривается с философской точки зрения и обращается внимание на влияние медиаобразования на развитие личности, а также недостатки и преимущества указанного направления развития современного образования.

Ключевые слова: *информационно-сетевая парадигма, образование, информационно-коммуникативные технологии, сеть Интернет, медиаобразование, медиаграмотность.*

SUMMARY

Kravchenko T. O. *Modern media education as a new stage in the development of education.*

The essence of the current stage of development of education is revealed in the article. The main accent is made on the study of the current state of education – media education, which is a consequence of the active introduction of high technologies in the social life, the transition of society to a network type of interaction and involvement of people in online communities. Modern media

education is examined from a philosophical point of view and the attention is drawn to the impact of media education on personal development. The advantages and disadvantages of the development of modern education is shown.

Keywords: *information-network paradigm, education, information and communication technology, Internet, media education, media literacy.*